

До Научното жури, назначено
със заповед на Ректора на СУ
„Св. Кл. Охридски” № РД-38-
673/22.10.2025 г.

С Т А Н О В И Щ Е

от доц. д-р Симеон Гройсман, ЮФ на СУ
относно

„НОРМАТИВНОТО И ФАКТИЧЕСКОТО В ПРАВОТО. ГРАНИЦИ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ”

дисертационен труд за придобиване на научната и образователна
степен „доктор” от **Людмила Ивайлова Костова**,
редовен докторант в научно направление 3.6 Право (Теория на държавата и
правото. Политически и правни учения) към Катедрата по теория и история
на държавата и правото в ЮФ на СУ „Св.Кл.Охридски”

Уважаеми членове на научното жури,

I. Основание за написването на становището

Докторантът Людмила Костова представя за разглеждане дисертационен труд на тема „Нормативното и фактическото в правото. Граници и взаимодействие“ – резултат от проведена редовна докторантура на базата на Катедрата по теория и история на държавата и правото на ЮФ на СУ с научни ръководители на изследването проф. д-р Тенчо Колев. След проведена в катедрата вътрешна защита и издаването от ректора на СУ на заповед № РД-38-673/22.10.2025 г. по решение на научното жури на негово първо заседание ми е възложено да съставя настоящото становище.

В същото си заседание членовете на научното жури се съгласиха, че докторантът изпълнява приложимите минималните национални изисквания за предложения от него обем на научната продукция. Липсва плагиатство, както се удостоверява от електронния преглед със системата StrikePlagiarism и както мога и аз на свой ред да потвърдя. С оглед

на същото представеният дисертационен труд правилно е допуснат до публична защита и следва да получи своята оценка по същество.

II. Личност на докторанта

Кандидатът за придобиването на научната степен Людмила Костова е родена през 1995 г. Завършва специалност „Право“ в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2019 г. От завършването си насетне се развива професионално в сферата на адвокатурата. Редовен докторант по обща теория на правото в катедра „Теория и история на държавата и правото“ в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“ в периода от 2020 до 2024 г., във връзка с което вече има няколкогодишен опит във воденето на семинарни занятия пред студентите-юристи в ЮФ на СУ като хоноруван асистент по обща теория на правото.

Личните ми впечатления от докторанта налагат изрично да посоча, нейната активна работа, както в рамките на обучението ѝ, така и в различните обучителни, кръжочни, конкурсни и конферентни инициативи на Катедрата по теория и история на държавата и правото на ЮФ на СУ.

III. Съдържание на представения дисертационен труд

Разглежданият дисертационен труд има класическа **структура** от въведение с методологическо изложение, три глави, подредени в отделни параграфи, разделяни на свой ред на подточки, заключение, библиография. Библиографията се състои от 120 заглавия, 74 от които на кирилица и 46 на латиница. Англоезичната литература е активно използвана с полза за изследването, а относимите български текстове не са останали без дължимото им отчитане.

Първата глава представя правнонаучния дебат, въвел опозицията между нормативно и фактическо като отделна тема в теорията на правото, разглеждайки от една страна големите имена (Хюм и Кант, Йелинек и Келзен, а у нас – Живко Сталев), положили основите на делението, а от друга – проправяйки пътя към връзките на тази опозиция с останалите проблеми на правната теория, т.е. намирайки мястото на проблема за нормативното и фактическото на картата на юридическото мислене. Тук следва да се посочи, че Г. Йелинек бива изследван през поредица от първични (авторски) и вторични (коментарни) източници, което, струва ми се, се прави за пръв път в българската правна

теория, където бащата на общата теория на държавата в нейните класически измерения, много по-често е бил споменаван, отколкото същински изследван.

Втората глава на дисертацията се фокусира върху фактическата сила на нормативното, представяйки различни концепции за неговото функциониране във връзка с понятието „гарантираност на правния ред“, което Л. Костова дефинира и използва, за да систематизира разбиранията си за юридическите гаранции, тяхната класификация във видове и възможностите за тяхното изследване и оценка от позицията на правната теория.

В третата глава се разглежда нормативната сила на фактическото в правото, изследвана като на макроравнището на възникването, функционирането и промяната на правния ред в общата му цялост и на микроравнището на отделните правни елементи включително що се отнася до влиянието ѝ върху юридическото тълкуване.

Темата на дисертацията се базира на класическото съотнасяне на нормативно и фактическото, което авторката не приема като самоочевидно, а последователно въвежда от равнището на аксиоматичните понятия до степента на разгърнатите определения. Темата е актуална – ако трябва да използваме този по-скоро клиширан критерий за дисертационна оценка, не с някаква краткотрайна приложимост на търсените резултати, а със своята методологическа основност. Като се обръща към въпроса за фактическо и нормативно, става възможно дисертационното изследване да постави пред себе си проблемите на юридическото изследване (методологията на правото) и съотношението между правото и заобикалящата го реалност (онтологията на правото, ако гледаме от философскоправната позиция, респективно неговата социология, що се отнася до най-често използваната алтернатива).

Разглежданият дисертационен труд се отличава с ясност на юридическия език, систематично разработване на изложената материя и цялостно структуриране на единен мисловен подход. Макар понятийно-терминологичните лабиринти да са неминуема част от подобен текст, неговата структура е добре подредена, а четенето му – внимателно улеснено от авторката в полза на нейния читател чрез нужните схематизации и подчертавания.

Отделен позитив на дисертацията представлява действително (а не формално, както става традиция за българските докторанти по правни науки) разработването на методологическата част на изследването. Л. Костова прави обзор върху използваните в българската правна теория методи и – като съотнася юридическия, правнофилософския и

социологическият метод, формулира идеята за сикретичен метод (с. 30-34), който – ако мога да синтезирам: разглежда правото като действително дължимото (юридически елемент) през светлината на дължимото дължимо (философскоправен елемент), но съотнасяйки го с действителното съществуващо и възможното (социологически елемент). На няколко ключови места в текста става възможно да се изправим пред основния нормативистки въпрос към социологическите екскурси, а именно – разполагаме ли с надлежните социологически данни и неюридически умения за работата с тях, когато правим мащабни обобщения не само за правото, а и за обществото на това право?

Моят отговор на този въпрос остава скептичен, но изследването все пак – посягайки към социологизма, като цяло се опитва да сравнява предлаганите становища по критичен начин и да запази рефлексивно съзнание за границата между юридическото и социологическото дори там, където му се налага да я прекрочва. В тези си търсения Л. Костова не е сама, а в дебат с основните представители на съвременната българска правна теория. За последната – ако я погледнем през призмата на дисертационния труд, става ясно, че е налице едно продължаващо възхождане от Йелинек към Келзен и ново завръщане, т.е. недоразрешеност на спора между юридико-социологическия дуализъм и юридическия монизъм, с който дисертационното изследване осъзнато се заема и предлага собствена версия за тяхното помиряване.

IV. Анализ на ключовите моменти от изследването.

Дисертационният труд реконструира дебат върху отношението на нормативното и фактическото в правото, обръщайки се пряко към ключови трудове, оказали влияние върху развитието на въпроса, т.е. предпочитена е работата с правнофилософските и теоретични текстове вместо по-общия абстрактен анализ, най-често демонстриран у нас.

Л. Костова обединява поредица от общотеоретични проблеми през призмата на основната за нейното изследване опозиция на фактическото и нормативното. В тази насока прави впечатление, че тя лесно борави с аргументите на основните позиции, умело терминологизира и осмисля техните противоречия, като предлага находчиви нови възможности за тяхното обяснение и използване в общотеоретичния дебат. Темата за съотнасянето на нормативното и фактическото е видяна през призмата на логическата, респективно националната и наднационалната отвореност и/или затвореност на правния

ред, както и в светлината на промените, осъществявани от „силните съдилища“.

Опитът за фиксиране на изричните и имплицитните общотеоретични позиции по опозицията „фактическо-дължимо“ в националната правна теория показва познаване на нейния развой и добросъвестно отчитане на разнообразните приноси по пътя ѝ. Подробното разглеждане на позициите на Ж. Сталев по въпроса (вж. основно с. 87-95) представлява опит за общотеоретично задълбочаване върху разбиранията на най-известния български юрист на XX. век и несъмненото теоретико-философско значение на едноименната му книга.

Прави впечатление свободата на дисертанта в съотнасянето на различни теории и тяхното вторично инструментализиране в собствен ракурс – например що се отнася до сравнението на трибитийната и дуалистичната (двубитийната) теория за същността на правото, чийто сблъсък се разрешава в определен „омекотен“ нормативен вариант – правото има единствено нормативно битие, но следствия за него в определени форми създава и фактическият свят на приложение на неговата нормативност.

Използваните понятия се извеждат чрез сравнение с тезите на реномирани западни автори и се подреждат в цялостна схема, използвана за разгръщането на логиката на собственото научно търсене в хода на изложението. Успешна находка в тази светлина е концентрирането на формирания потенциал от концепции за анализа върху тълкувателните способности, заключаващ основната част на изложението. Този избор – за влиянието на фактите върху смисъла, добре потвърждава авторовото разбиране за първичността на нормативното битие на правото като дължимо, подложено на въздействието на фактическото.

V. Публикации и допълнителни дейности.

Л. Костова е автор шест научни публикации, които са в цялостното научно русло на нейния дисертационен интерес. Същите са послужили за междинното работно изразяване на по-късно усъвършенстваните тези и са като цяло отчетени в завършения текст на дисертацията. Следва да се спомене изрично, че всички публикации са не само предадени, а и излезли от печат преди започването на процедурата по вътрешната защита, което е ясна демонстрация за устойчивата работа на докторанта през годините на неговото обучение в противовес на по-различната негативна тенденция сред немалко от докторантите по правните науки.

VI. Предложения.

Участието ми в обсъждането на труда на различни катедрени стадии ме е подпомогнало да споделям своите виждания с докторанта на по-ранни етапи от нейното изследване. Понеже на места сме постигнали съгласие, а там, където разбиранията ни се разминават, моите аргументи са получили отговор, мога да добавя само няколко бележки в заключение.

От техническа страна следва да се посочи, че изглежда уместно булет-деленията (●) на основните параграфи (§) да бъдат заменени с последователни букви (а, б, в, г...). Не е правилно използването на системи за съкращаването на електронните връзки, когато се цитират Интернет-източници. Цялостното посочване на съответния адрес прави възможно да се установи изданието, от което се черпи материалът. Съкратените линкове от използвания тип – например <https://s.shopeee.com/M5tH> в бел. 39, бързо „умират“ и в перспектива оставят читателя на бъдещето в недоумение, къде например проф. д. н. Иван Русчев е публикува статията си „Българската мечта за гражданска кодификация“, цитирана във въпросната бележка (а именно в lex.bg – <https://news.lex.bg/българската-мечта-за-гражданска-коди/> – към който линк бел. 39 неуспешно препраща).

На последно място, следва да се има предвид още, че съвременната система, която предполага онлайн-оповестяването на дисертацията непосредствено след защитата ѝ, задължава докторанта, като отчетва предложенията, изтъкнати в хода на защитата, да пристъпи към отпечатването на дисертационния труд в неговия окончателно редактиран вид. Само по този начин една отпечатана книга би заместила разпространявания онлайн-вариант, окончателно стабилизирайки аргументите на авторката с полза за българската правна теория. Подготвянето на изданието за печат предполага и извървяването на път, който – с оглед на показваните от нея усилия, е достатъчно близък на Л. Костова.

VII. Цялостна оценка.

Воден от гореизположеното мога да формулирам положителна оценка за дисертационния труд на Людмила Костова под заглавие „Нормативното и фактическото в правото. Граници и взаимодействие“. Като отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и приложимите подзаконовни нормативни актове по прилагането му, трудът е основание за присъждението на автора му на образователната и научна степен „доктор“ в

професионално направление 3.6 Право (Теория на държавата и правото. Политически и правни учения), за което ще гласувам положително в рамките на предстоящата публична защита.

София,

14 Декември 2025

Симеон Гройсман